

NAGY MÁRTA

Bécsi találkozások 2004 őszén

fotó: Ali Schaffler

MuseumsQuartier: A quartier21 megnyitása 2002-ben

Bécs 2004 novemberében huzatos, borongós arcát mutatja. A megszokott városi andalgáshoz semmi kedvünk, a jeges szélből elég az a pár perc, amíg egyik kávéházból a másikba, egyik múzeumból a másikba jutunk. Az osztrák könyvhét a Városházán különösen kedves szívünknek: az intellektuális kavalkád előtt és után a karácsonyi vásár puncsos-forralt boros standjainak kínálata ezúttal is melengeti bensőnket.

Bécsi utazásunk célja, hogy megtudakoljuk, milyen a bécsiek és a főváros nyújtotta kulturális kínálat viszonya. Van-e identitásformáló szerepe a kultúrának? Mit tesz, mit tehet a város vezetése, és mit tesznek a klaszszikus „kultúraszolgáltatók” – e mostani novemberben elsősorban a múzeumok és irodalmi központok – azért, hogy a hagyományos értelemben vett „magas kultúra” fogyasztása továbbra is a bécsiek szívügye legyen?

Az elmúlt néhány évben számtalan változás történt a város intézményrendszerében: új kulturális komplexumok jöttek létre, régiek alakultak át és bővültek ki, feltűnően soknak pedig új vezető került az élére. Megpróbáljuk feltérképezni, hogy mi is az, ami valójában meghatározza egy város kulturális életének alakulását: a városvezetés kultúrpolitikája, a város vagy az egyes intézmények anyagi lehetőségei, a nagyközönség elvárásai és igényeik alakulása, a kulturális piac aktuális trendjei – vagy sokkal inkább az egyes intézmények élén álló vezetők személyisége, az ő egyéni ambícióik és képességeik, vagyis az ízlésformáló individuum, aki szerencsés esetben kellő tehetséggel és kitartó munkával bölcsen alakítja és önnön képére formálja azt, ami majdan Bécs város jellegzetes kultúrájaként vonul be a köztudatba.

Első beszélgetőpartnerem FRANZ MORAK államtitkár, szövetségi kulturális tanácsos. A már fiatal korában popzenészként, majd a Burgtheater színészeként és rendezőjeként közismertté vált politikus 2000 óta az osztrák kultúra egyik legfontosabb állami reprezentánsa. Először arról kérdezem, hogy véleménye szerint milyen szerepet játszik a kultúra Ausztria identitásának formálásában. „A kultúra elválaszt és összeköt. Elválaszt, mert együtt alakul hordozóival és fogyasztóival, idomul hozzájuk, formálja identitásukat, és ebben az értelemben akár egy egész nemzetet is megkülönböztet egy másiktól. Ugyanakkor azonban információt is közvetít, beszámol és tudósít, vagyis párbeszédet kezdeményez” – így Franz Morak, aki szerint a határozott önképpel rendelkező országok nyitottabbak a másik, az idegen irányába, így pedig könnyebben kaphatók a kulturális párbeszédre is. „Modern világunk erőteljes kifelé irányultságának következtében kulturális téren is közelebb kerültek egymáshoz a civilizációk, ennek minden előnyével és hátrányával együtt.”

A magát Busek-tanítványnak és vérbeli közép-európainak valló államtitkár optimistán látja Ausztria és a közép-európai régió kulturális együttműködésének jövőjét. Miért is ne? Hiszen a rendszerváltozás után a bécsiek újra otthon érezhetik magukat Budapesten, Pozsonyban és Prágában: a nyelv ugyan minden esetben elválaszt, az ételek, a szokások, az épületek és sok más közös vonás azonban összeköt. Közös hagyományaink közös munkára ösztönöznek. A kulturális és politikai tapasztalatcserét egyaránt fontosnak tartó államtitkár Peter Weibel 2002-es *Search of Balkania* című grazi kiállítását említi példaként arra, miként állíthat talpra nemzeteket a kulturális összefogás. Igaz, fűzi hozzá, sokszor még hiányos a helyismeretünk, és bizony Bécsben gyakran még ma is többet hallani Los Angelesről és New Yorkról, mint Budapestről, Prágáról vagy Pozsonyról.

Franz Morak szerint – aki államtitkári posztján a médiáért is felelős, és nyilatkozatában Ausztria digitális jövőjének kialakítását tűzte célul – régióink hiányos információkövetítését az új médiumok egyelőre csak korlátozottan szüntethetik meg. Szándékaink érthetővé tételéhez és egymás megértéséhez előbb meg kell találnunk a közös nyelvet. „A működőképes közép-európai kulturális háló kiépítését csakis egy »lingua franca« teszi lehetővé, és ez a közép-európai régióban is szükségszerűen az angol lesz. Nyelvtanulásra és mozgékonyásra kell ösztönöznünk a művészeket is – például pályázatokkal, ösztöndíjakkal, *artists in residence* programokkal –, mert így tudhatunk meg a legtöbbet a másiktól, és így tanulhatunk legtöbbet egymástól.”

fotó: Iványi Balázs

Az állami kultúrafinanszírozás lehetőségeiről szólva Morak kiemelte, hogy a frissen csatlakozott országokat segítheti az osztrák kultúratámogatás rendszerének megismerése. Ausztria jó és rossz tapasztalatai egyaránt hasznosak lehetnek az unió új tagállamainak, amelyeknek szükségképpen át kell alakítaniuk, újra kell gondolniuk korábbi struktúráikat. „Ez nem lebecsülendő feladat. Nyugaton a kultúra hagyományosan nemzeti ügy: támogatása az állam, a tartomány és a ré-

Nyár a MuseumsQuartierban

fotó: Lisi Gradnitzer

Nyári gyerekprogram a MuseumsQuartierban

gió fennhatósága alá tartozik. E három rendszer szétválasztására, illetve összekapcsolására számtalan példa létezik, amelyek megismerése átsegíthet a kezdeti bizonytalanságokon.” Morak szerint ugyancsak újra kell gondolni gazdaság és kultúra együttműködésének lehetőségeit, annál is inkább, mert ennek a sokat emlegetett kulturális turizmus csupán elenyésző része, és állam, gazdaság és kultúra viszonyát éppúgy újra kell definiálni, miként az üzleti, a szociális és munkaügyi támogatások rendszere is átalakításra szorul.

Kultúrpolitikusként segíti-e vajon munkáját, hogy belülről is ismeri a művészvilágot? Kérdésemre Morak államtitkár elmondta, hogy ez részben valóban könnyebbséget jelent, hiszen pontosan tudja, hogy például a színházi világban melyek a meghatározó tényezők. Ugyanakkor nagyobbak vele szemben az elvárások is: sokszor érik szemrehányások, amikor egy-egy művészeti ággal kapcsolatos problémára nem reagál elég gyorsan: „Mindenesetre sok előnye van annak, ha az ember állt már a függöny másik oldalán is.”

BERNHARD DENSCHER Bécs város vezető kulturális hivatalnoka. Irodája a Múzeumi-negyedtől és a Városházától, működésének két fontos színterétől

egyaránt három percre van. Denscher szerint a kultúra Bécsben más nagyvárosokhoz képest is kiemelkedő jelentőségű, és közösségformáló szerepe is nagyobb, mint másutt. „Hol akad még egy hely a világon, ahol majd minden taxisofőr hosszas értekezést tud tartani az Állami Operaház vagy a Várszínház igazgatójáról?” A városvezetés nem bánja, hogy a bécsiek 70 százaléka kimondottan szereti és adófizetőként is lelkesen támogatja a minőségi kultúrát és a város változatos kulturális kínálatát. „Meg kell hagyni, a központi városi kultúratámogatás maga is fölöttébb nagyvonalú: 2005-re például Bécs költségvetése 194,7 millió eurót irányzott elő kulturális és művészeti célokra.”

Bécsben a taxisofőrök persze többnyire külföldiek. Ebben nincs semmi meglepő, hiszen a város évszázadok óta különböző kultúrák és vallások találkozóhelye. Mindenki hoz magával valamit, ami aztán ötvöződik a helyi sajátosságokkal. A bécsi kultúra mindig is szívesen fogadta és szívta magába ezeket a kívülről jövő hatásokat. A régi Bécs aligha vált volna zenei fővárossá, ha nem fogadja tárt karokkal Beethovent vagy Brahmsot. Bernhard Denscher szerint a város egyik legfőbb feladata továbbra is e kulturális nyitottság megőrzése. S hogy mit tesz a város vezetése? Pél-

fotó: Hertha Hurnaus

„Hangzó számok” - interaktív kiállítás a Gyermkmúzeumban

dául azt, hogy a Bécsben élő külföldieknek kiemelt helyet biztosít a város kulturális életében. Támogatja a különböző kultúrák és kultúrkörök bemutatását célul tűző egyesületeket, például az osztrák–afrikai, osztrák–török vagy az osztrák–arab klub működését. A történész képzettségű főhivatalnok legizgalmasabbnak azonban azokat a törekvéseket tartja, amelyek a közösségek kölcsönös megismertetésére irányulnak. Nemcsak a bécsieknek kell megismerniük a máshonnan jövőket, de a Bécsben élő külföldieknek sem árt többet tudniuk a másiktól. S hogy ennek miként találják meg a módját? „Bécsben sem elsősorban pénz kérdése, hogy az emberek összejöjjenek egymással” – mutat rá Denscher –, fontosabb ennél a nyitottság és a megfelelő információáramlás. Hogy a hírek eljussanak azokhoz, akiknek szólnak.

A szomszédos országok nagyvárosaival, illetve fővárosaival való együttműködésről Denscher elmondja, hogy Bécs városa az új Európában is kiemelt figyelemmel fordul Közép- és Kelet-Európa felé. Bécs és Budapest olyan, mint két nagyon közeli rokon: a közelség és szimpátia annyira magától értetődő, hogy a hétköznapi napokban túlságosan is keveset foglalkozunk egymással. Ez az oka annak, hogy a két város alig van jelen

egymás kulturális életében. A kilencvenes évek elején, a nagy változások idején még más volt a helyzet. Budapesten került sor például először Bécs-napokra. „Ez amolyan kulturális csereprogram, s lényege, hogy két nagyváros művészeit kreatív módon hozzuk össze egymással, például képzőművészeket írókkal, zenészeket festőkkel vagy színészekkel, hogy aztán a jövőben is kapcsolatban maradjanak egymással, és együttműködjenek, együtt alkossanak, immáron hivatalos támogatás nélkül.” Úgy látszik, osztrák–magyar viszonylatban ma már ez a kapcsolatfajta is túl jól működik, kétségtelenül újításra, újabb ötletre volna szükségünk – véli Denscher.

Kérdésemre, hogy hova jár legszívesebben a városban, és személy szerint melyik a kedvenc kulturális projektje, némi hezitálás után a három éve átadott Múzeumi negyed mellett teszi le voksát. Mégpedig nem csupán azért – bár erre is büszke –, mert az elmúlt éveknek ez a legnagyobb kulturális vállalkozása állam és város összefogásának kiemelkedően szép példája, így természetesen neki magának is szívügye. De szívéhez különösen közel áll a rövid idő alatt komoly nemzetközi hírnévre szert tett kortárs Táncnegyed (Tanzquartier), valamint az Ausztriában is egyedül-

álló kreatív gyermekcentrum – saját gyermekmúzeummal és gyerekszínházzal. „Nincs jobb befektetés annál, mint ha már a fiatalokat, az iskolásokat is a kultúra ismeretére és szeretetére neveljük, és Bécsben ehhez aligha akad ideálisabb színhely, mint a Múzeumi-negyed.”

fotó: Iványi Balázs

Átsétálunk hát a Múzeumi-negyedbe, és megkérdezzük WOLFGANG WALDNERT, az intézmény ügyvezető igazgatóját, hogy valóban beváltak-e a hajdani császári lovardából kinőtt új kulturális központhoz fűzött elképzelések. A MuseumsQuartier logisztikai gazdája, aki irodája ablakából nap mint nap megcsodálhatja a hajdani császárváros pompás barokk palotáit, talán mindenkinél jobban ismeri az új épület-együttes minden zegézugát. És persze büszke az elért sikerekre. Leginkább arra, hogy 2001 júniusa, a Múzeumi-negyed átadása óta minden bécsi legalább egyszer járt itt, sokan közülünk pedig rendszeresen visszatérnek. 2003-ban 2,1 millió fizető vendég látogatott el ide, összesen pedig 2,6 millióan fordultak meg a bécsi körökben egyszerűen MQ-nak (ejtsd: „muk”) becézett komplexumban. A közgazdász Waldner szerint ez legfőképp a még bécsi mércével is

szokatlanul gazdag és sokszínű programválasztéknak köszönhető: az ötven kulturális intézmény és tizenöt gazdasági egység (könyvesbolt, múzeumi shop, étterem) szerteágazó kínálatában mindenki találhat kedvére valót. A közel 8000 négyzetméter alapterületű kulturális birodalom napi üzemeltetéséről ötszáz munkatárs gondoskodik. A látogatók 50 százaléka törzsvendég, 33 százaléka külföldről érkező turista, és csupán 15 százalék az ország más vidékeiről idelátogató osztrák polgár. S bár hihetetlennek hangzik, igaz: minden tizedik turista azért utazik Bécsbe, hogy elzarándokoljon a világ tíz legnagyobb kulturális intézménye között számon tartott MQ-ba.

Wolfgang Waldner kifejezetten örül annak, hogy a Múzeumi-negyed látogatóinak sorában sok a fiatal és a gyerek. „Ez azt bizonyítja, hogy helyesen gondolkodtunk, és a modern kulturális intézményeknek talán legfőbb feladata valóban olyan köztes terek létrehozása, ahol jól érzik magukat, ahol szívesen elidőznek az emberek. Nyáron éjjel-nappal pezseg az élet a Múzeumi-negyed udvarán: a kávéházak, a játszóterek, a pihenőhelyek zsúfolásig telnek. És ez így van rendjén: Bécs új kulturális övezete nem a hagyományos múzeumoknak kíván vetélytársa lenni, hanem a footballstadionoknak, a bevásárolóközpontoknak és a televízióknak.”

Waldner úr irodája a tulajdonosokat – az osztrák államot és Bécs városát – képviseli, s munkatársaival ő végzi a művészeti és kulturális negyed kommunikációs

„Óceán” a Gyerekmúzeumban

fotó: Alexandra Eizingger

és marketing-tevékenységét. Céljukat, a legtágabb értelemben vett művészetközvetítést a MQ területén működő egyes intézmények önállóan alakított programjának együttes „eladásával” igyekeznek megvalósítani. „Ennek lényege, hogy az egyes önálló kulturális intézmények szabadon – saját művészeti és/vagy gazdasági vezetésük irányításával – összeállított programját közösen tárjuk a nagyközönség elé. Ma már könnyű a dolgunk, hiszen az MQ védjegy jól működik. Ennek eléréséhez azonban hosszú út vezetett, megteremtése sok munkába és pénzbe került.” Több mint hetven külföldi bemutatkozásukon (Budapesten kétszer is jártak) elsősorban turisztikai cégekkel keresték a kapcsolatot, azoktól várták, hogy vendégeket küldjenek. Ma már más a helyzet: látogatókban nincs hiány, így inkább a speciális, sokak számára vonzó programkínálat kialakítására áldoznak pénzt.

Az eddigi tapasztalatokból nyilvánvaló: a két klasszikus múzeum látogatottsága minden reményt beváltott. Jóllehet a Leopold Múzeumot keresik fel többen, a Modern Művészeti Múzeum sem panaszkodhat. A Kunsthalle (a bécsi Múcsarnok) izgalmas, ám nehezebben emészthető kiállításaival speciálisabb közönséget vonz. A múzeumok közönségszervezői azonban minden esetben eljutnak az érdeklődőkhöz. Abszolút újdonság és nagy siker a városban a ZOOM Gyermekmúzeum, amelynek működése is eltér a megszokottól: tematikus kiállításait csak előre bejelentett csoportok látogathatják. A rendkívül professzionális kiállítások a személyes élményre, a téma megszerettetésére helyezik a hangsúlyt: ezeken a tárlatokon minden kézbe vehető, megfogható, átélhető. A jelenleg zajló régészeti kiállításon például fiatal régészek vezetésével „valódi” ásatáson vehetnek részt a gyerekek. S persze erre is már hónapokkal ezelőtt elkelt minden jegy. Hasonló sikernek ígérkezik a vadonatúj, ez év októbere óta működő Gyerekszínház.

Kérdésemre, hogy számára melyik a MQ legkedvesebb része, Waldner igazgató némi habozás után felel. Ha igazgatói minőségében nem is, magánemberként elárulja: kedvence a kis és közepes kulturális kezdeményezéseknek helyet adó quartier 21 egyik projektje, a Zenetöltőállomás (Musiktankstelle). A 21. negyedben úgynevezett „low budget”, vagyis alacsony költségvetésből működő projektek kapnak helyet két esztendőre: vannak itt többfunkciós rendezvény- és kiállítótermek, szerkesztőségek, műtermek, könyves- és lemezbolt, étterem, itt található az *artist in residence* projekt vendéglakásai, de itt vannak a kreatív projektek is, köztük egy internet-rádióállomás, egy divat- és egy dizájnstúdió és a KulturKontakt Austria fiatal kö-

fotó: Lisi Gradnitzer

Zenetöltőállomás a quartier21-ben

zép-európai művészeket bemutató Piroshka Galériája. Ebbe a sorba tartozik a Zenetöltőállomás, Ausztria első „On Demand Musik Store”-ja: egy 3-4 ezer címet tartalmazó számítógépes zenei adatbank, ahol a kiválasztott számokat azonnal CD-re lehet írni vagy MP3 lejátszóra lehet tölteni – olcsón és legálisan. A mintegy negyven projektnek otthont adó quartier 21 ún. „költségsemleges” egység, ami annyit jelent, hogy üzemeltetési költségeit saját bevételei, illetve a két szponzor (Wiener Stadtwerke és Erste Bank) támogatása fedezi.

Egy forró melange meg egy nagy lélegzetvétel után az egyre viharosabb Bécsben tovább haladunk újabb állomásunk, a nemrég Wien Museum néven egyesített városi múzeumhálózat főépülete felé. Nincs könnyű dolga **WOLFGANG KOS**nak, a városi múzeum új igazgatójának, ha rá akarja venni a Bécsbe érkezőket, hogy elzarándokoljanak a várostörténeti gyűjtemény egy-egy darabját bemutató – egyszerismind a Karlsplatz alighanem legnehezebben megközelíthető zugában meghúzódó – múzeumába. Mit tett ezért a múzeumot másfél évvel ezelőtt nagyszabású tervekkel átvevő, korábban már több nagy kiállítás kurátoraként ismertté

Készülöben az „Ó-Bécs” kiállítás

vált kulturális újságíró? És mitől válik izgalmassá egy kiállítás, és hogyan lehet életet varázsolni egy álmos múzeumba? Az egyelőre öt évre szerződött Wolfgang Kos szerint a legfontosabb, hogy olyan múzeumot csináljon az ember, amely nem a múltban, hanem a jelen-

ben él. A nagy történelmi gyűjtemények bázisa természetesen a múlt marad, igazán izgalmas kiállítások azonban úgy jöhetnek létre, ha megtaláljuk a múlt kiválasztott szegmentumát érdekessé tevő aktualitásokat. A régi és az új korszerű összehangolásához kell persze egy szolid bázis, egy folyamatos múltra visszatekintő gyűjtemény, amelyből kellő innovációval és bátorsággal csodálatos dolgokat

lehet elővarázsolni. „A problémát elsősorban az jelenti, hogy a legtöbb várostörténeti gyűjteményben óriási hézagok vannak: a XIX. században létrehozott klasszikus múzeumok ugyanis a XX. század elején elhatárolódtak a korabeli, a hétköznapi kultúrától, és leálltak a gyűjtéssel.” A történettudományból doktorált Kos múzeumigazgatóként változtatni kíván ezen. Egyrészt az-

Ó-Bécs - a sosem volt város

„Ó-Bécs” mítosza arról vall, hogy a város a múltjából meríti különös vonzerejét. Bécs a visszpillantás világvárosává nőtte ki magát – és egészen jól megél ebből az imázsból. A kiállítás – az „ódon az új ellen” jegyében – 200 év várostörténetét követi nyomon, beszámol a „rombolók” és „megőrzők” közti konfliktusokról, és górcső alá veszi az örök Bécs-nosztalgia sztereotípiáit.

A kiállítás alcíme olyan paradoxonra utal, amely kiirthatatlan, legyen bármilyen erős a „régis szép idők” iránti sóvárgás. Minden képzelt múlt, így a „letűnt”, meghittséggel és „derűs elégedettséggel” teli Bécs is csak utólagos, a mindenkori érzelmi és érdekállapotokból táplálkozó projekció lehet.

Ó-Bécs kontra Új-Bécs

„Ó-Bécs” fogalmához már a 48-as forradalmat megelőző időkben panaszos felhang vegyült – alighanem azért, mert a biedermeier állítólag idilli korszaka valójában a nagy építészeti átrendezések érája volt. Régi épületeket és épületegyütteseket minden további nélkül lebontottak – például, hogy közlekedési és lakóteret nyerjenek a beszükülő városnak. A városfalak 1860-as eltávolítása után megindulhatott a város igazi terjeszkedése. A bécsi gyűrű, a Ringstraße mentén létrejött az Új-Bécsnek nevezett modern város, egyúttal a belvárosban is nagyszabású bontási munkálatokra került sor. A Grabenen vagy a Kärtnerstraßen szinte az összes épületet újakra cserélték. Amit a tervezők és beruházók „szabályozásnak” és „szépítésnek” neveztek, másokat bizony gyászbeszédre ihletett a visszahozhatatlanul elpusztult Bécsről, no meg heves kirohanásokra az „agyonszépítők” és „barbárok” ellen.

zal, hogy múzeumában helyet ad az utóbbi évtized képzőművészetének is, hiszen „a kortárs művészet szintén a város urbanizációjának, kulturális fejlődésének szerves része”. Másrészt felveszi gyűjtési körébe a hétköznapi kultúra tárgyi emlékeit: például az utcai szemégyűjtőket vagy korunk jellegzetes háztartási eszközeit. A személyes élet-történetek és az ezekhez kötődő tárgyi emlékek bemutatása ugyancsak ide tartozik.

A mai negyvenesek zenei műsorvezetőként és popötönészként ismerik és szeretik Wolfgang Kost, aki új szerepkörében azon munkálkodik, hogy a nagy hagyományokkal rendelkező várostörténeti múzeumot visszahozza a köztudatba. Hogy miért van szükség erre? „Az elmúlt tíz-húsz évben teljesen átalakult Bécs múzeumi élete: új múzeumok épültek, régiak átépültek, kibővültek, új néven működnek tovább. Ebben az új közegben a városi múzeum elveszítette helyét, kikerült az emberek látóteréből.” Didaktikus, ré-

gimódi elnevezése ugyancsak kevéssé alkalmas arra, hogy felcsigázza az érdeklődést: a „Bécs Múzeum” név sokkal izgalmasabban hangzik, semlegesebbnek, nyitottabbnak hat, mint a „Történeti Múzeum”, ráadásul több asszociációnak nyit teret. Az új névhez új koncepció is tartozik: Kos, aki Semmering-kiállításával (*A táj meghódítása*, 1992) és az *Alpesi pillantásokkal* (1997) avanszált elismert kurátorrá, az aktív és offenzív múzeumpolitika híve. Az eddigiek őt igazolják: 2003 áprilisa óta többszöröseire növekedett a Wien Museum látogatóinak száma, megsokszorozódott a média érdeklődése – a város többi múzeuma pedig újra partnerének tekinti a legbécsibb bécsi múzeumot.

Wolfgang Kos tematikus tárlatokkal kívánja múzeumára irányítani a figyelmet. Például eddigi legnagyobb projektjével, a rekordidő alatt összerakott *Ó-Bécs – a sosem volt város* cíművel, amely a hajdani Történeti Múzeum nyolcvanas évekbeli nagy

Egy érzelmi töltésű harci jelszó

Ó-Bécs érzelmi töltésű harci jelszóvá vált, a gyorsulás és modern ridegség ellenkiáltásává. Hangoztatói nem akarták, hogy Bécs olyan legyen, mint az „európai Chicagónak” nevezett Berlin. A népszerű ó-bécsi tipológia a XIX. század alkonyára véglegesült, s azóta új meg új változatokban adták tovább – zsémbeskedő tárcaírók és látképfestők, akik még a Ratzenstadlhoz hasonló nyomornegyedeket is „festőinek” találták, a Schubert-kultusz és az operett, a bécsi film és az idegenforgalmi reklám ügynökei. A bécsi modern maga is szorosan kapcsolódott a biedermeierhez és rokokóhoz, s nem csak a Rózsalovag esetében.

Az új logikája nem mindig egyértelmű: Ó-Bécs fogalma némiképp Janus-arcú is. A haladás nem egyszer csapott át a veszélybe került épületállagot megmentő igyekezeté – és fordítva.

A legutóbbi időkből az Otto Wagner városi vasútállomásainak lerombolása elleni tiltakozásokat vagy a Spittelberg-negyed megmentését említhetnénk példaként. Ha a nosztalgia és strázsaszellem válik uralkodóvá, erősebben hallatják szavukat azok is, akik az üvegbúra-lét dermedtségétől féltik a várost. Legutóbbi példák: a Múzeumi negyedbe szánt torony elleni kampány vagy a Bécs „kulturális világörökségi” státusáról folyó vita.

Az Ó-Bécs-kiállítás olyan műtárgyakat, építészeti dokumentumokat, ritkaságokat, médiaképeket és „ereklyéket” mutat be, amelyek a város letűnt állapotait tükrözik. Egyúttal felhívás arra is, hogy eltűnjünk Bécs jövőjéről.

Az Ó-Bécs – a város, amilyen soha nem volt kiállításához számos tárlatvezetés és rendezvény kapcsolódik, valamennyi a kiállítást befogadó Künstlerhausban.

Wien Museum a Künstlerhausban 1010 Bécs, Karlsplatz 5
2004. november 25. – 2005. március 28.

Bécs-kiállításai (*Álom és valóság: Bécs 1870-1930; A modern lélek története*) után újabb jellegzetes bécsi témát dolgoz fel: a császárváros viszonyát saját múltjához. Ezúttal nem (vagy nem csak) a múlt, hanem a múlttal való foglalkozás tárgyi emlékei kerülnek közszemlére: „A múlt iránti nosztalgia a bécsi lélek tipikus vonása, és szerves része Bécs imázsának. Keveset beszélünk azonban arról, hogy sok minden, ami ma a »régii szép idők« idézi, létrejöttékor elpusztította az akkor idillinek tekintet múltat. Bécszet mindig is erőteljesen foglalkoztatta saját múltjához fűződő viszonya. Ma is rendszeresen viták arról, hogy egy újonnan felhúzendó épület »modern« legyen, vagy »ó-bécsi« han-

sősorban azt kívánja érzékeltetni, mennyire relatív az, hogy mi a „régii” Bécs, másrészt pedig megmutatja Bécs példáján, hogy a városfejlesztés sok tekintetben mindegyiknél hasonlóan zajlott és zajlik.

Wolfgang Kos ezzel a interdiszciplináris, a régészettől a művészet- és művelődéstörténezig sok-sok kollégát mozgósító kiállítással jelet kíván adni: a Wien Museum bizony hogy izgalmas, színes és univerzális, csöppet sem szakbarbár múzeum. Továbbá, hogy egy-egy új téma, új ötlet kapcsán inkább érdemes a primér kutatásokba, szakemberekbe és az új médiumok adta lehetőségekbe investálni, mint teszem azt biztosítási költségekbe. Múzeumának

fotó: Iványi Balázs

Walter Famler, az Alte Schmiede igazgatója irodájában

gulatot őrizzen-e – Az *Alt-Wien* kiállítás az ilyenfajta párbeszédnek fontosabb állomásait, a konfliktusok történetét mutatja be, miközben tudatosítani igyekszik a szemlélőben, hogy amit ma régi Bécsnek nevezünk, az korábban egyáltalán nem számított réginek. Mi több: a XVIII–XIX. században akár gyűlölet tárgya is lehetett, mert eltörölte azt, aminek a helyére került. Bizonyára így van ez Budapesten és Párizsban is.” A kiállítás el-

anyagi háttéréről az új igazgató elmondta, hogy azt Bécs városa „operatív módon” finanszírozza: a városi múzeum 2002 óta önálló gazdálkodó szervezetként működik, büdzséről saját kuratóriuma dönt, saját üzleti kritériumainak megfelelően. Kos rendkívül jónak találja ezt a modern finanszírozási formát, amely véleménye szerint más városoknak és országoknak is példát mutathat.

Bécsben akad még néhány olyan kulturális színhely, amelynek mintaszerű működéséből csakugyan sokat tanulhatunk. Ilyen például a „Régi Kovácsműhely”, az Alte Schmiede, amely a belváros szívében egyszerre ad helyet kortárs irodalomnak, zenének és képzőművészetnek. Még hozzá nem is akármilyet. Fennállásának 35 esztendejében persze ezen a környéken is sok minden változott. „Amikor a kovácsműhely földszinti raktárhelyiségében megvolt az első felolvasás, egyetlen rivális rendezvény sem akadt még a városban. A programkínálat azóta megsokszorozódott, ma már törődünk azzal, hogy hogyan tudjuk felhívni a figyelmet magunkra, hogyan jutunk el a bécsiekhez hagyományos, ugyanakkor nem a divatos vonulatokat követő felolvasóestjeinkkel” – avat be az aktuális nehézségekbe az intézményt 2002 decembere óta vezető **WALTER FAMLER**, aki egyben az ugyancsak idén 35 esztendő *Wespennest* című irodalmi folyóirat főszerkesztője is. A néhány irodán kívül mindössze egy nagyobb (120 főt befogadó) felolvasóteremmel (Literarisches Quartier), egy kis galériával (Artothek) és a két hónapja ismét használatba vett kovácsműhellyel (Schmiedewerkstatt) rendelkező Alte Schmiede felvirágztatásának alapmotívuma semiben sem különbözik a Museumsquartier vagy a Wien Museum marketingpolitikájától. Famler legfőbb törekvése, hogy intézményének Bécs városában, a német nyelvterületen és nemzetközi szinten egyaránt meglegyen a maga egyértelmű, könnyen beazonosítható és felismerhető helye. A kulturális műhely választott szimbóluma – aligha meglepő módon – az épület hajdani funkcióját idéző kalapács: „Rendkívül fontosnak tartom a személyes kapcsolatot, a közvetlen találkozásokat közönségünkkel. A kovácsműhely terei és szellemisége egyaránt erre ösztönöz minket.”

S hogy mit nyújt az Alte Schmiede? Hetente három-négy beszélgetést, felolvasást és könyvbemutatót, szerzői projektet és szimpóziumot. Átlagosan 75-100 főnyi közönsége gyakran hallhat külföldi szerzőket: Kertész Imre mellett több más magyar író is itt olvasott fel először osztrák földön. Így történhetett, hogy amikor 2002 decemberében az akkor már Nobel-díjas Kertész Imrét a Burgtheaterbe hívták felolvasásra, azt kérte, hogy ugyanaz a Kurt Neumann legyen a beszélgetőpartnere, aki annak idején az Alte Schmiedében is bemutatta őt.

A 25 éve működő kortárs zenei műhely (Musikwerkstatt) számos olyan koncertnek és zenei bemutatónak ad helyet a Schönlaternengassén, amely másutt nehezen csendülhetne fel a városban. Az a kovácsműhely,

A Hammer (Kalapács), az Alte Schmiede programújságja

amely 1977-ig üzemelt, a nyolcvanas években művészeti projektek, kovácstanfolyamok, sajtótájékoztatók színhelye volt, majd végleg bezárt. Famler – noha az általa igazgatott intézmény anyagi lehetőségei korlátozottak – idén szeptemberben saját felelősségére, a két iparos barátjával végrehajtott állagkonzerválás után újra megnyitotta. A meglévő tér új életre keltése, hozzáigazítása az aktuális viszonyokhoz új vonulattal bővítette az Alte Schmiede eddigi tevékenységét: a régi műhely nyitott műterem, egyben kiállítóterem, ahol egy-egy művész két hónapig alkot, beszélget a látogatókkal, belakja a kis koncertekre és felolvasásokra egyaránt ideális teret.

A kilenc állandó, hat szerződéses és a nagyobb projektek esetében számos alkalmi munkatárssal működő intézmény mindezek mellett két nagy külső irodalmi projektet is szervez: az *Irodalom márciusban* és az *Irodalom ősszel* minden alkalommal egy nagyobb témát jár körbe. Idén tavasszal „gazdag vagy szegény” (helyszín: Kunsthalle), ősszel a román irodalom (helyszín: Odeon Színház) volt a téma.

Az Alte Schmiede éves költségvetését 85 százalékban Bécs városa fedezi. Egyes nagyobb programok esetében ezt egészíti ki az állam és a szponzorok. A konkrét programról az intézményt felügyelő, Alte Schmiede Kunstverein Wien nevű – pártonkívüli, önálló és független – egyesülettel történő egyeztetés után a három fő tevékenységi kör vezetője dönt. „Az én feladatomban közel két esztendeje, hogy a meglévő programokat vezetői szinten hatékonyan és átfogóan támogassam, továbbá hogy gondoskodjam az intézmény megfelelő külső megjelenéséről” – számol be munkájáról Walter

Famler, aki újabban egy 35 ezer példányban megjelenő saját háziújsággal is büszkélkedhet. „Arra kell törekednünk, hogy Bécs város hatalmas kulturális kínálatában megtaláljanak minket az emberek. Ami ehhez a megfelelő programon kívül kell: feltűnő dizájn és jó sajtómunka.” Az újabb, fiatalabb publikum megnyerésére irányuló törekvésük része az a klasszikus propagandalapra emlékeztető nyolcoldalas *Hammer*, amely havonta jelenik meg, méghozzá – most tessék figyelni! – a bécsi hajléktalanújság, az *Augustin* mellékletként. A lappal, amelyet profi szerkesztőség készít és hajléktalanok árúsítanak, a tavaszi „szegény és gazdag” projekt keretében indult az együttműködés. A módszert időközben már több rendezvényszervező megirigyelte: a Schmiede rakja össze a tartalmat és tördeli be a mellékletet, amelyet az *Augustin* nyomtat ki és terjeszt.

Az Alte Schmiede, a régi kovácsműhely ma újra nagyobb zajjal működik, amit Walter Famler csöppet sem bán. A színvonalas gyerekprogramjait egy ideje már „kalapácsos egyesületként” hirdető kulturális intézmény idén az új médiumok és a művészet közötti hídveréssel próbálkozik. Partnerei a Radiokulturhaus és a Jeunesse, a világ legnagyobb ifjúsági zenei szervezete.

Bécs szeles arcát mutatta 2004 novemberének közepén. A forralt boron kívül azonban más is melegített belülről. Örültünk a jó kiállításoknak, az izgalmas beszélgetéseknek, a hangulatos kávéházaknak, Erich Hackl tolerancia-díjának, Roman Pfaffl borainak és annak, hogy miközben Walter Famlerrel beszélgettünk, az osztrák irodalom egyik nagy öregje, Friedrich Achleitner is benézett az Alte Schmiedébe. Éppen a postára készült. ■